

Gospodarski pogledi na obravnavanje kriminalitete

Dr. Janez Pečar, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana

1. Uvod

V zadnjem desetletju celo v takšne družboslovne discipline, kot je kriminologija, in takšne organe, kot so pravosodni, vštrevši policijo, močno prodirajo nekatera ekonomska spoznanja s svojimi analizami. Na videz se zdi nekoliko čudno, da te »nove dejavnosti« prihajajo prav iz tistih držav, ki so danes na svetu najbolj bogate in ki jim pri »ceni/koristi« (*cost/benefit*) ne bi bilo treba tako paziti na denar kot tistim, ki so v razvoju ali industrijske. Ker pa gre v bogatih družbah za najbolj razvito kriminaliteto in socialno patologijo, je nekoliko bolj razumljivo, da ljudi začenjajo zanimati ne samo etična, moralna, pravna in sploh kriminalno-politična vprašanja družbenih odklonov, ampak tudi gospodarski pogledi na te pojave, kajti ob vsesplošnem tehtanju izdatkov in dohodkov nujno prihaja do zanimanja za to, kako se porabi denar za boj s kriminaliteto ter koliko škode povzroča kriminaliteta (ali socialna patologija) in kakšno, ne nazadnje pa tudi kakšni so rezultati.

V zvezi s tem pa se postavlja vprašanje, ki je najbolj v ospredju in ki je dosegljivejše kot spoznavanje kriminalnega sveta. To je racionalizacija in ekonomizacija pravosodne ureditve z vsemi tistimi organizmi, ki so ikako povezani s kriminalno politiko kake države in ki so že po svoji temeljni vlogi določeni za to, da predstavljajo aparat državne represije ali pa kakšne druge organe in organizacije, ki lahko vplivajo na zatiranje ali zmanjševanje družbenih negativnih pojavov. Pri tem pa tudi zasebni državljani in njegova združenja nimajo majhne vloge.

Kazensko pravosodje se je do nedavnega manj zanimalo za stroške svojega delovanja. Skoraj nihče se tudi ni spraševal, kakšna je izguba, ki nastaja zaradi najrazličnejših dejanj, ki so pravno sankcionirana in tako ali drugače kazniva. Najbrž se vsako leto povsod po svetu razvija bitka vsakih organov v pravosodnem sistemu zato, da jim bodo za naslednje leto dana sredstva, ki naj ne bi bila manjša od dosedanjih. Denarne plati socialne patologije s preprečevalnimi dejavnostmi raznih vrst, odkrivanje pojavov in storilcev, postopek s storilci po prijettu in obsodbi, tja do nadzorstva obsojenca na prostosti itd. pa so ostajali večinoma zanemarjeni, z njimi pa prav tako prepuščeno vprašanje učinkovitosti javnih služb, ki jim družba zaupa bo s hudodelništvom in vse, kar je z njim povezano.

Čeprav delovanje kazenskega pravosodja ne gre gledati samo s stališča stroškov, temveč je

treba upoštevati še veliko drugih vprašanj (javno mnenje in zaupanje v sodstvo ni najnepomembnejše), so vendarle gospodarske razčlembe tiste, ki samostojno dajejo podobo stvari same, neodvisno od takšne ali drugačne politike. Le-ta bi morala svoje odločitve opirati tudi na razčlembe stroškov s kriminaliteto in z organi, ki jim je naloženo njeno zatiranje.

Tudi kriminologija se doslej skoraj ni ukvarjala z vprašanji, ki jih načenjamo. Svojo skrb in moč je sicer res usmerjala na veliko področij. Zadnje čase pa se začinja ukvarjati z ugotovitvami raziskav o stroških, o učinkovitosti, in z napovedovanjem gibanj stroškov, da bi žrtvam pomagala pred izgubami, spodbujala preprečevalno dejavnost in odločujoče dejavnike obveščala kako vrednotiti denarne in družbene plati stroškov glede na pričakovane in dosegljive uspehe.

Znanje o tem je šele pri svojem začetku. Metodologija, ekonomske tehnike, tovrstna ekonometrika itd. so kljub sodelovanju strokovnjakov s področja kriminologije, sociologije, uprave, psihiatrije, kazenskega prava, penologije, statistike, matematike, načrtovanja itd. še zelo borne. Pravosodni sistem je namreč izredno zapleten in njegove dejavnosti prepletene z veliko drugimi organi in organizacijami. Hkrati pa še vse pre malo vemo o obračunavanju izdatkov oziroma stroškov, še manj jasna pa so merila za ugotavljanje rezultatov. Oboje je šele nato treba spraviti v določena razmerja, katerih kazalci dajejo možnosti za vrednotenja, zato da bi se pri vsakem organu, v vsaki dejavnosti odločili, kaj je pri določenem »input/output« ugodnejše in kako s čim manj stroški doseči večje učinke (če je to na področju kriminalitete v vsakem pogledu sploh mogoče). Skratka, ekonomsko vrednotenje kriminalitete in njenega zatiranja je šele v po-vojih.

Tu so poleg nekaterih posameznih raziskav ki so pri različnih problemih kriminalitete in kazenskega pravosodja čedalje pogostejše, izredno pomembni mednarodni sestanki; na njih čedalje več govorijo o ureditvi, namenu, sredstvih in merilih za racionalizacijo kazenskega pravosodja. Hkrati se prelamlja stara miselnost o delovanju pravosodja, sestanki prinašajo boljše razumevanje zadev, inicirajo imaginativno mišljenje in spodbujajo k spremembam.¹

¹ Pisec tega sestavka je bil na takem mednarodnem posvetovanju, ki je bilo od 8. do 12. maja 1972 v Varšavi; obravnavana so bila le vprašanja racionalizacije kazenskega pravosodja.

2. Izhodišča

Tako imenovani »družbeni stroški« s kriminaliteto obsegajo vse tiste izdatke, ki nastajajo tako ob njenem izvrševanju in z njim, kakor tudi tiste, ki so v zvezi z njenim nadzorovanjem (kazensko pravosodje, kazenski zavodi itd.). Merjenje pa obsega ves »input/output« proces. V ta namen so potrebna določena izhodišča, ki naj omogočajo vsaj približno enako obravnavanje vseh bistvenih sestavin tega procesa, pomembnih za računanje, ne glede na to, da gre za razčlenjevanje v različnih pravnih režimih, ki si na nekaterih področjih tako kriminalitete kakor dejavnosti kazenskega pravosodja niso podobni (pri nas npr. nimamo probation in parole). Merjenje ne bi smelo spregledati zadoščanja nekaterim pričakovanjem javnosti; ta postavlja določene zahteve glede uspešnosti družbenega obvladovanja kriminalitete. Gre torej za:

— izdatke, ki nastajajo s kaznivim dejanjem samim po sebi ter vsemi gospodarskimi in družbenimi učinki, ki jih povzročajo;

— izdatke, ki so s kriminaliteto, ki gredo na račun vzdrževanja pravosodja in njegovih dejavnosti.

S tem v zvezi pa se iščejo načini za ugotavljanje učinkovitosti glede na to, kako bi dosegli »največjo uspešnost ob določenih izdatkih ali najmanjše izdatke ob določenih učinkovitosti«. ² Kakor se to zdi težavno in sploh problematično, pa se protagonisti zgledujejo po tistih, ki se s temi vprašanji ukvarjajo pri obrambi, vzgoji, socialnem delu in zdravstvu. Izbira raznih sredstev, ki zagotavljajo določeno učinkovitost oziroma napredek, je torej odvisna tako od stroškov kot od prednosti, ki jih daje poseben »output« tistega, kar se hoče doseči. Kazalci so lahko številčni ali nekolikostni (če na primer zadevajo prostost, zasebnost in podobno, kar načena občutke posameznika, saj so lahko zelo različni). Toda tovrstne razčlembe se bolj opirajo na tiste dejavnike, ki jih je mogoče meriti, kot pa na sentiment; vendar ta na področju kriminalne, zlasti pa kaznovalne politike ni tako nepomemben.

Pri tem jih veliko že vnaprej opozarja, da tovrstna merjenja in poskusi ne pomenijo glavne in zadnje besede. »Cost/benefit« analize so ena izmed kolikostnih tehnik; vsebujejo več stopenj:

² The Cost of Crime and Crime Control, str. 198.

zbiranje podatkov, odvisnostne razčlembe ter razčlembe »izdatki/koristi« za ugotavljanje razmerij med uporabljenimi sredstvi in doseženimi uspehi. ³

Naloge tovrstnih »cost/benefit« analiz, trdijo gospodarsko usmerjeni kriminologi, so zmanjševanje stroškov, povezanih s kriminaliteto (preiskovanje kaznivih dejanj, prevzgoja storilcev, odstranjevanje težav, ki jih povzročajo dejanja itd.) izdatkov neposrednega preprečevanja pred storitvijo dejanja, povečevanje stopnje storilčeve verjetnosti, da bo prijet itd. ⁴ Prav tako pa se postavlja vprašanje iskanja meril za ugotavljanje, do katerih meja je mogoče priti v določeni družbi, da bi našli razumljivo ravnovesje med omejitvami in pripravljenostjo, koliko vlagati v boj s kriminalom itd.

a) Podatki o pojavih in izdatkih

Za analize »cena/korist« so potrebni najrazličnejši podatki o obeh straneh. Le-ti so še izredno pomanjkljivi, ker jih skoraj nobena organizacija ne zbira tako, da bi bili uporabni za ta namen. Zato so meritve še nenatančne, kolikor gre za celotno podobo. Boljši so, kolikor gre za manjše vzorce. Dosedanje statistike ne omogočajo merjenja vseh plati družbenih pojavov in jih je zato težko združevati v širše indikatorje, ki bi omogočili poenostavljanje.

Upoštevanja je vredno tudi to, da podatki zajemajo le znane oziroma naznanjene pojave. Že od nekdaj pa je vprašanje, kako sploh meriti kriminaliteto, ali s stališča verjetnosti postati žrtev ali s stališča nagnjenosti k storitvi kaznivih dejanj. ⁵ Že samo pri tem se postavlja vrsta težavnih teoretičnih (in ne samo nerešljivih praktičnih) vprašanj, kaj upoštevati za ustvarjanje zanesljivih predstav o kriminaliteti in socialni patologiji. Na drugi strani pa ni nič lažje ugotavljati, kako je s kriminaliteto oškodovano celotno gospodarstvo, ali koliko je storjene škode od organiziranega podzemlja, koliko od poklicnih ali habitualnih storilcev in koliko od storilcev-amaterjev, koliko po posamezni vrsti kriminalne dejavnosti, koliko resnične škode pride na posamezna območja, oziroma kaj s kriminaliteto, ki je posledica neracionalnih motivov. In dalje, ko-

³ Seminar on the Problems and Methods of Social Welfare Planning, str. 67.

⁴ Jacquemin, str. 1.

⁵ The Cost of Crime and Crime Control, str. 182.

liko se porablja za nadzorovalne naloge, koliko za tehnična sredstva, koliko za druge bolj ali manj specializirane dejavnosti znotraj nadzornih organov itd.

Zato so pogoj za tovrstno dejavnost »viri informacij, standardizacija zapisovanja, računanje gibanj in študije za preverjanje politike«. Le s tako strategijo je mogoče napredovati v računanju stroškov kriminalitete. Sicer se res lahko dogaja, kot pravi Katzenbach, da je »kazensko pravosodje mogoče primerjati s slepcem...«. ⁷

b) Stroški in izguba s kriminaliteto

Kriminaliteta povzroča gospodarstvu vsake družbe precejšnjo izgubo in stroške; družba jih mora utrpeti zato, da rešuje vsakršno vprašanje, ki je v zvezi z njo. Nekatera kazniva dejanja pa so takšna, da državi po svoje celo prinašajo gospodarske koristi, sicer manj v taki družbeni ureditvi, kot je naša, in bolj v drugih, vendar v tem sestavku ne bo govora o tovrstni kriminaliteti, ki jo ponekod v svetu štejejo za dobičkanosno (npr. igranje na srečo, organizirana prostitucija, nekatera tako imenovana gospodarska kazniva dejanja, ki se opravljajo s strinjanjem žrtve itd.). ⁸

S »stroški kriminalitete« imenujejo celotno mešanico medseboj povezanih izdatkov in izgub, škode, poškodb, gospodarski in negospodarskih posledic itd., ki zadevajo razna področja družbenega življenja. ⁹ To so lahko stroški žrtev, stroški družbe, zasebni in javni stroški, stroški za preprečevanje, pregon, rehabilitacijo, posredni in neposredni stroški, gospodarski in psihološki, merljivi in nemerljivi, otipljivi in neotipljivi stroški itd. Za vsake izmed naštetih in za nekatere druge stroške in izgube so že bolj ali manj jasne določitve, kaj obsegajo, čeprav so še vedno (in najbrž bodo še dolgo) težave, kako najbolje in najkoristneje zbirati podatke o njih, ali po žrtvah oziroma sploh po osebah, ali po državnih organih, odgovornih za kako področje, ali po določenih območnih načelih itd.

Gospodarski ali družbeni stroški se delijo na alternativne ali priložnostne (le-te sestavljajo viri, angažirani od storilcev), na stroške, ki nastajajo zaradi poškodovanja dobrin ali premo-

ženja, in na stroške vzdrževanja javne varnosti (policija, zavodi itd.). ¹⁰

Gospodarski stroški ali izgube so še kolikor toliko merljivi, manj pa psihološki, to je tisti, ki nastajajo zaradi javnega ali posameznikovega strahu pred kriminalom, ali ki nastajajo zaradi izgube občutka varnosti.

V literaturi se poleg stroškov, ki jih za posamezna kazniva dejanja ali posamezno vrsto kriminalitete kot zelo pomembni stroški omenjajo tudi stroški, ki jih je mogoče računati za osebe s kriminalno kariero (the cost of permitting a person to enter a life of crime). ¹¹ Le-ti se nanašajo na celotne izdatke kazenskega pravosodja oziroma družbe, ki jih je imela z obravnavanjem kake osebe od začetka njene kriminalne zgodovine pa do časa računanja oziroma do konca njene kariere.

Žrtve zadevajo predvsem naslednje izgube: neposredne, posledične in prednostne. ¹²

Neposredna izguba je npr. smrt, telesne poškodbe, šok ali duševne poškodbe, ukradeno ali nevrnjeno premoženje, škoda, nastala z vlomom, prometno nezgodo, poškodovanje premoženja itd.

Posledične izgube so npr. izdatki za zdravljenje telesnih ali duševnih poškodb, izguba dohodka zaradi zdravljenja, čakanja pred sodiščem in podobno.

Prednostne izgube pa so stroški in izdatki za preprečevalne ukrepe. Kot npr. plačevanje zavarovalnine, vzdrževanje službe za zavarovanje, vzdrževanje signalno-varnostnih naprav itd.

Te vrste stroškov se pogosto nadomeščajo z odškodninami, ki jih plačujejo prijeti storilci, iz zavarovalnih polic ali iz socialne ali kake druge oblike pomoči. Te izdatke pa spet lahko obremenjujejo tako imenovane družbene stroške.

Med izgubami so tudi tiste, ki nastajajo zaradi nesposobnosti ljudi, da bi zaradi storjenih kaznivih dejanj, ki so jih utrpeli osebno lahko normalno opravljali svoje delo (npr. absentizem), zdravljenje alkoholikov in narkomanov, ki so med tem neproduktivni in podobno.

Ugotavljanje izgub in stroškov naj torej pomaga pri ugotavljanju, ali izdatki za obravnavanje kriminalitete prinašajo prednosti oziroma odtehtajo »naložbe« države oziroma družbe (zasebnika).

⁶ Martin-Bradley, str. 597.

⁷ The Cost of Crime Control, str. 193.

⁸ Prav tam, str. 50—51.

⁹ Prav tam, str. 72.

¹⁰ Acta Criminologica, str. 199.

¹¹ The Challenge of Crime in a Free Society, str. 265.

¹² Martin, str. 59.

c) Zasebne žrtve

V družbah, kjer dajejo čedalje večji poudarek gospodarskim platem obravnavanja kriminalitete, je tudi zasebni sektor deležen posebne pozornosti tako glede upoštevanja izdatkov za varnostne naprave in osebe, prispevka pri preprečevanju kriminalitete ali ugotavljanju denarnih virov kot v denarnem vrednotenju izgub in prednosti.¹³ S tem se prav tako povezuje zavarovalstvo. Hkrati pa nastajajo vprašanja kot: povečanje cen izdelkov, ki upoštevajo izgube s storjenim hudodelstvom (primerjaj pri nas npr.: cena blaga, ki ga prodajajo v samopostrežnih poslovalnicah, vsebuje tveganje zaradi izpostavljenosti predmetov tatvinam); trgovec, ki je ogrožen zaradi kriminalnih napadov na določenih območjih, ni tako konkurenčno sposoben itd.

Pomembno vprašanje za ustrezno računanje stroškov na zasebnem področju pa je naposled ugotavljanje žrtev; te marsikdaj raje zamolče, da so bile viktimalizirane, ali sploh ne vedo, da so žrtve, ali pa ne vedo, kdo jih je viktimaliziral (npr. trgovec, ki ve, da je okraden, pogosto ne ve, ali mu predmete jemljejo kupci ali jih odnaša pri njem zaposleno osebje oziroma zaposleno osebje lahko krade pod pretvezo tatvin s strani kupcev).

3. Izdatki za kazensko pravosodje

Med specializiranimi organi države in sploh med tistimi organizacijami, v katerih se poklicno ukvarjajo s kriminaliteto, so zlasti policija, tožilstva, sodišča in penitenciarne zavodi. Čeprav so še druge organizacije in ustanove, ki so bolj posredno vpletene v boj s socialnopatološkimi pojavi, pa še zdaleč toliko ne stanejo družbe kot kazensko pravosodje; in čeprav vsi vedo, »da je preprečevanje boljše in uspešnejše kot zdravljenje«, gre največ državnega denarja za »zdravljenje«, tj. za pregon oziroma za dejavnosti, ki slede potem, ko je posledica že nastala. Učinkovitost kazenskega pravosodja pa je glede razčlenbe »cena/korist« najpogostnejša tema te »nove dejavnosti« kriminologije. Če so razprave o policiji predvsem usmerjene na smotrnejše opravljanje najrazličnejših nadzorovalnih dejavnosti, pa so razmišljanja o sodstvu, kazenskih sankcijah in penitenciarne ustanovah deležne

raznih novih pomislekov in predlogov, ki se pogosto prav glede ekonomizacije zde na prvi pogled nesprejemljivi in nemogoči.

a) Policija

Največ izdatkov med vsemi organi kazenskega pravosodja verjetno pride na policijo.¹⁴ Ta ima tudi največ uslužbencev, zdržuje veliko število tehničnih sredstev, laboratorije in šole, komunikacije ter opravlja službo nepretrgoma in to ne samo v svojih bivališčih, marveč tudi na terenu, odvisno od vrste nadzorovalnih in drugih podobnih služb, ki jih mora neposredno opravljati. Izdatki za policijo so večji od drugih tudi zato, ker se organizacija in delovanje policije najtesneje povezuje s sodobno tehnologijo in znanostjo (bolj kot pri katerem drugem organu kazenskega pravosodja, čeprav izobrazbena sestava pripadnikov policije povsod po svetu občutno zaostaja za sestavo kadrov v sodstvu, tožilstvu itd.).

Pri policiji se glede na izredno raznovrstnost nalog, ki povzročajo tudi razne stroške (pogosto tudi popolnoma brez uspeha), ugotavljajo izdatki po vrstah opravil, npr. patroljna služba (zlasti v zvezi s časovnimi študijami), sestavljanje predlogov oziroma poročil, izdatki za prihod na ogled kraja dejanja in ogled sam, preiskovanje, zbiranje sporočil, oziroma podatkov, zasledovanje, aretacije itd. Bolj merljivi in števniki so stroški z uporabljanjem vozil in mehanizacije, zvez, laboratorijev, orožja in podobnega. Najbolj problematično je s preprečevalno dejavnostjo. Ker je »učinkovitost« policijskega pregona (odkrivanje kaznivih dejanj, prijetje storilcev) števna in hitro občutna, je preprečevalna policijska dejavnost tudi glede »cene/koristi« manj očitna, neotipljiva in zato manj zaželeno in spoštovano. Nankoli se namreč ne ve natančno in z gotovostjo (vsaj ne za krajši čas) ali so določene nadzorovalne, preprečevalne in podobne policijske dejavnosti prispevale k zmanjšanju pojavov na kakšnem področju. Vprašanje je tudi kako razpostaviti sile patroljnih služb za dosego največje učinkovitosti. Ali ocenjevati »učinkovitost« po nevarnosti kaznivih dejanj ali po številu ali po osebah, ki so potencialno nevarne (kaj pa prihajanje poklicnih in priložnostnih storilcev od drugod itd.?). Vprašanje policijske učinkovitosti v zvezi s »ceno/koristjo« zlasti danes v svetu povezujejo s študijami o najboljših metodah

¹³ Glej npr. Martin — Bradley — str. 599.

¹⁴ Martin — Bradley, str. 600.

»pokrivanja« ogroženih krajev. Od tod tudi poudarek na študijah o patroljni službi, razpostavljanju premičnih policijskih enot v zvezi »input/output«, raziskave o razmerjih med uporabljnimi policijskimi silami in količniki kriminalitete, aretacij itd.¹⁵ Policija naj bi nasploh imela zelo neposredno vlogo pri zastraševanju¹⁶ tistih ljudi, ki kažejo voljo do storitve kaznivih dejanj in drugih pojavov.

b) Tožilstva

Stroški tožilstva so med vsemi organi kazenskega pravosodja (zlasti pri nas) najmanjši. Obsegajo predvsem tako imenovane družbene stroške in manj zasebne. Če je izdatek še kolikor toliko določljiv, pa je že manj jasno, kaj je pravi učinek, izid oziroma korist.

c) Sodstvo

Pri sodstvu so težave predvsem z razmejevanjem stroškov za civilno od kazenskega sodstva. Nekateri pisci obupujejo nad možnostmi natančnejšega ugotavljanja in navajajo veliko pomanjkljivosti, ki pri tem nastajajo.¹⁷

Težave povzročajo tudi nepoenoteno ocenjevanje.¹⁸ Zato raziskovalci »cene/koristi« v sodstvu navadno naštevajo vrsto vprašanj, ki bi jih morali poprej rešiti zlasti v zvezi z različnimi vrstami primerov, glede na sodno upravo in sodišča, glede vloge laiškega sodstva, glede vrste sodišč (npr. pri nas: občinsko, okrožno, republiško, zvezno, nato še vojaško, senat za prekrške, gospodarska sodišča in poravnalni sveti, častna razsodišča, arbitraže itd.); koliko storilci vračajo svoje stroške, koliko so pri izdatkih sodstva udeležene druge službe (npr. pri nas izvedenci, socialni delavci, delavci milice, zagovorniki in drugi). Sodijo, da se prav pri sodstvu kaže precej tako imenovanih neotipljivih oz. nedoločljivih stroškov, poleg občutnih. Kolikor bi šlo torej za zmanjševanje »cene« sodstva, so najbolj izpostavljeni »določljivi« izdatki.¹⁹

Znižanje stroškov sodišč pričakujejo predvsem z vpeljevanjem računalništva, z večjo učinkovitostjo od novih idej o rehabilitaciji in tretmanu,

ob uporabi humanitarnih, moralnih in filozofskih pristopov itd.²⁰

d) Penitenciarni zavodi in tretman

Še najbolj se dajo računati izdatki penitenciarnih zavodov in vsega, kar je v zvezi z njihovim delovanjem. Stroški za tretman z obsojenci na prostosti in različnimi oblikami ravnanja po odpustu pa so že manj jasni, zlasti zato, ker gre lahko za različne službe, ki posegajo v to področje, in ker se nekatere ukvarjajo tudi z drugimi vprašanji socialne pomoči in ne samo s tistimi, ki zadevajo kriminalne ali delinkventne ljudi.

Pri poboljševanju obsojencev se porajajo tehtna vprašanja, ki načenjajo uspešnost resocializacije na eni strani in porabljen denar za prevzgojo na drugi strani. Kako npr. pri prevzgoji prihraniti več denarja, kako ustvariti tak režim prestajanja kazni, da bi obsojenci čimveč prispevali k zmanjševanju stroškov, ki jih mora zanje utrpeti država, kakó priti do čim boljših uspehov ob nižji ceni, kako sploh določiti vprašanje dobička in izgube, kako zmanjšati zgube s tem, da bi odvzem prostosti čimbolj nadomestili s širšo uporabo drugih ukrepov (pri nas npr. pogojnih sodb), kakšne prevzgojne metode uporabljati za obsojence na prostosti, kako okrepiti nadzorno službo in pomoč za tiste obsojence, ki so puščeni na prostost zaradi takšne kaznovalne politike itd. Skratka razmišljanje o zniževanju stroškov za delovanje penitenciarnih in drugih podobnih zavodov in ustanov hkrati načenjajo težavna vprašanja učinkovitosti kazenskih sankcij. Ob ugotavljanju, da je sistem »probation« pri zmanjševanju povratništva prav tako, če ne še celo bolj zadosten kot stroge kazni odvzema prostosti, se upravičeno oglašajo dvomi o potrebnosti vzdrževanja dragih zaporov z megalomanskim zavarovanjem. »Humanitarni sistemi so največkrat tudi manj drage metode.«²¹

V zvezi s tem gre za dve glavni dilemi: Ali obsojence prevzgjati institucionalizirano ali s pomočjo tretmana v skupnosti na prostosti. Kolikor je marsikje še najti verujoče v edino zveličavnost zaporov in dolgotrajno izolacijo obsojencev, je razčlemba stroškov še ena utemeljitev, ki temu ne govori v prid. Smrtna kazen in dolgotrajne prostorske kazni namreč nimajo dosti zveze z resocializacijo obsojencev. Če je namen

¹⁵ The Cost of Crime and Crime Control, str. 188.

¹⁶ Martin — Katzman, str. 633.

¹⁷ Npr. Christiansen, za skandinavske dežele.

¹⁸ Martin — Bradley, str. 600.

¹⁹ Glej, npr. The Challenge of Crime in a Free Society, str. 263.

²⁰ The Cost of Crime and Crime Control, str. 41.

²¹ The Cost of Crime and Crime Control, str. 194.

kazenskih sankcij varovati družbo pred storilci kaznivih dejanj in zastraševati morebitne storilce pa tudi dejanske, je treba poskrbeti za to, da bi še drugi ukrepi varovali družbo in zastraševali storilce. Pri tem je računati na različne tretmane in na različne stopnje tveganja. Trpljenje pa naj nikakor ne bi bila sestavina kazni.

Gospodarsko pojmovanje izvrševanja kazenskih sankcij čedalje manj temelji na čustvih (maščevanje). Čeprav skuša ustvarjati učinkovite ukrepe zoper storilce kaznivih dejanj, ne bi smeli nikoli pozabljati na človekoljubnost. Ob tem pa seveda nastaja vprašanje racionalizacije in vprašanje kako daleč se spustiti v racionalizacijo.

Ekonomizacija kazenskih sankcij, upoštevajoč nova pojmovanja, napeljuje na usmeritev k večjemu razločevanju ukrepov, k upoštevanju stroškov pri izrekanju sankcij, večji uporabi kratkotrajnih kazni, uporabi neinstitucionalnih ukrepov, ustvarjanju novih kazenskih ukrepov, k alternativnim kaznim, k denarnim kaznim itd.²²

4. Preprečevanje pojavov

Čeravno je nemogoče ugotavljati, koliko je bilo kakih kaznivih dejanj preprečenih z različnimi dejavnostmi, ki jih med organi kazenskega pravosodja opravlja zlasti policija (pri čemer ni zanemariti resocializacijskih prizadevanj drugih organov), pa gospodarsko obravnavanje kriminalitete utrjuje prepričanje, da »zmanjševanje priložnosti za kriminaliteto, hkrati pomeni tudi odstranjevanje njenih posledic«.²³ Če kriminaliteto gledamo iz tega zornega kota, se pokažejo velike prednosti preprečevanja pred pregonom.

Razčlemba »cena/korist« se glede tega ukvarjajo s tistimi organi, katerih naloga so opravljanje preprečevalne dejavnosti (nekateri pisci to imenujejo ekonomizirano »proizvodnja kriminalnega preprečevanja«) in tistimi, ki jih naj varuje, oziroma katerim je namenjena (poraba kriminalnega preprečevanja).²⁴ Kakor se to čudno sliši, pa je vendarle marsikaj na tem, le da je vse skupaj slabo merljivo in nedoločljivo, docela jasno je le to, da prihaja do kršitev pravnih norm oziroma do kazenskih ukrepov in

drugih pojavov predvsem tam, kjer preprečevanje ni bilo dovolj učinkovito oziroma zadostno.

Preprečevalne dejavnosti torej lahko močno vplivajo na znižanje stroškov s kriminaliteto in na izdatke za funkcioniranje tistih organov, ki se ukvarjajo (ker je manj kaznivih dejanj, manj storilcev, manj postopkov, manj obsojencev itd.). Vpeljevanje širših preprečevalnih prizadevanj torej ni upravičeno le s kriminalno-političnih in družbenih, temveč tudi z gospodarskih razlogov.

5. Učinki vlaganj ali »koristi«

Doslej smo omenili nekatere misli o tem, kakšne stroške oziroma izdatke povzroča hudo delništvo (in drugi pojavi socialne patologije), kako zajemati izdatke, ki jih povzročajo storilci kaznivih dejanj (in drugih pojavov) in ki jih daje vsaka družba za delovanje kazenskega pravosodja na raznih področjih, upošteva resocializacijo obsojencev oziroma prijetih storilcev in spoznanih za krive. V gospodarskem jeziku bi rekli, da smo skušali povedati nekaj ugotovitev o tako imenovanem »input« (vsaj kolikor zadeva kazensko pravosodje).

Če gre torej v določenem smislu za »input«, je treba pričakovati tudi »output«. Kaj torej pričakovati od tovrstnih vlaganj? Ali to družbeno dejavnost tudi meriti in vrednotiti z gospodarskimi načeli? Kaj je proizvod na tem področju, ko gre vendarle za ljudi in največkrat za zelo problematične ljudi, ki pomenijo veliko težavo za družbo (povratniki, alkoholiki, narkomani itd.), kaj z učinkovitostjo kazenskega pravosodja, kazenskih ukrepov, in kako sploh tehtati stroške glede na uspehe? Ali je to kazenskem pravosodju in resocializaciji sploh dopustno in moralno, ko nam ne bi smelo biti žal prizadevanj za vrnitev ljudi v skupnost, iz katere so se izločili? Glede merjenja »output« (pri tem skušajo uporabljati gospodarske tehnike in metode tudi v kriminologiji in kriminalni, še posebej pa kaznovalni politiki) prevladujejo doslej še dokaj trezna in skeptična pojmovanja. Razčlemba »cena/korist« pomenijo le eno stran kvantifikacije, stran, ki jo je težko uporabljati brez hkratnega razvijanja drugih tehnik.²⁵ Ugotavljanje tovrstnih rezultatov zahteva dejavnosti v treh stopnjah: zbiranje podatkov, vzročne ali sistemske razčlembe in razčlemba »cost/benefit«.

²² Rationalization of Polish Criminal System, str. 2.

²³ The Cost of Crime and Crime Control, str. 181.

²⁴ Prav tam, str. 188.

²⁵ Seminar on the Problems and Methods of Social Welfare Planning, str. 47.

pri čemer tretje stopnje ni mogoče opraviti brez prvih dveh.²⁶ Ta »nova dejavnost« v kriminologiji (ali pri socialnem delu, vzgoji in izobraževanju, načrtovanju itd.) mora upoštevati, da so družbeni pojavi izredno zapleteni, medsebojno različno povezani, da nastajajo zaradi različnih vzrokov in okoliščin, da vsebujejo različne sestavine, povzročajo različne posledice in njihovo »medsebojno delovanje lahko neustrezno odseva na preprosto razmerje »input/output« ali na naložbe in rezultate.²⁷ Zgolj proučevanje »cena/korist« pelje v popreproščanje zadeve in lahko sestavljena in zapletena družbena vprašanja skrči le na neki skupni imenovalec, ki pa v družboslovju nikakor ne sme pomeniti tistega, kar morda v ekonomiki.

Če je torej na področju, ki ga obravnavamo, toliko dvomov in nezaupljivosti, kaj z idejo sploh početi? Ali je torej smotrno izide primerjati z vlaganjem?

Prednosti, ki jih dajejo razčlembe »cena/korist«, so predvsem naslednje:

— ker skoraj povsod po svetu naraščajo stroški s kazenskim pravosodjem, te razčlembe omogočajo vpogled v sestavo izdatkov nasproti dosežkom in sprožajo razmišljanja, ali je izdatke mogoče zmanjšati z odpiranjem kakšnih novih možnosti, ki bi pripeljale tudi do izboljšanja izidov;

— napeljujejo k naravnosti na tiste ukrepe ali ureditve, ki dajejo boljše izide ob nižjih izdatkih;

— naravnava tudi organe kazenskega pravosodja in druge organizacije, ki se ukvarjajo z družbenimi pojavi (medicina, vzgoja in izobraževanje, socialna politika itd.) na drugačen način mišljenja, kot so ga bili vajeni doslej. Le-ti morajo namreč pri svojih odločitvah čedalje bolj upoštevati tudi načelo kako ob določenih (od države prejetih) sredstvih doseči čim boljši »output«. To pomeni, da je za odločanje potrebnih več izbir in ne ena sama (najbrž bi to moral upoštevati tudi sodnik pri izreku kazenskega ukrepa, ko mora za določeno dejanje, ki ga je storil prav tak storilec, izreči takšen ukrep, ki bo imel najboljši resocializacijski učinek);

— izid naj bi bil deloma kazalnik tudi za tiste dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo organi kazenskega pravosodja. Ti naj bi vsa na svojem področju pričeli tudi z »racionalizacijo« svojega delovanja;

— gospodarske razčlembe služb²⁸ morajo prinesiti nove poglede na posamezne dejavnosti v vseh organih (zlasti pa pri policiji);

— razčlembe »cena/korist« so lahko eden izmed pomembnih indikatorjev reforme kazenskega pravosodja, ne samo glede organizacije in delovanja, marveč tudi glede penalizacije oz. inkriminacije, popreproščanja postopkov, rehabilitacije itd., skratka — po svoje naj peljejo v optimalizacijo;

— odpirajo lahko nova vprašanja v družbenih, kriminoloških in drugih disciplinah glede na kriminaliteto in socialno patologijo;

— ne nazadnje določeneje odgovarjati javnosti, kaj se dogaja z denarjem, ki so ga prejeli za opravljanje svoje naloge.

6. Izkušnje

Glede na izkušnje v nekaterih disciplinah (zdravstvena služba, obramba, vzgoja in izobraževanje, socialno delo), so gospodarski pogledi na obravnavanje kriminalitete razmeroma pozno prodrli v kriminologijo. Tudi organi kazenskega pravosodja so v tem med zadnjimi izmed neprireditvenih dejavnosti, ki se začenjajo ukvarjati z izidi tistega, za kar so porabili velikanska sredstva.

Tovrstna raziskovanja so se najbolj razširila v ZDA, Angliji, skandinavskih državah, Belgiji, Franciji, Zah. Nemčiji, med socialističnimi pa le na Poljskem. Tu so raziskovanja »cena/korist« pripomogla tudi k reformi kazensko-pravne ureditve.

Za napredovanje novih idej na tem področju, za prenašanje izkušenj in podobno pa močno koristijo razna mednarodna posvetovanja, npr. za sredozemsko območje, za vzhodno Evropo, za Latinsko Ameriko itd.²⁹ Provokativne ugotovitve ne morejo same po sebi škodovati stari ureditvi, zlasti še, če se iščejo nove poti, ki nakazujejo možnosti za zmanjševanje števila zaprtih ljudi, za omejevanje izdatkov za postavljanje novih penitenciarne ustanov itd. Prihranek se lahko uporablja kot novo sredstvo za eksperimente itd.

V organih kazenskega pravosodja se že lotevajo različnih raziskovanj, da bi ugotovili ne samo stroške in koristi (ti se pogosto ne dajo meriti na krajši čas), marveč tudi delovno obremenitev

²⁶ Prav tam, str. 49.

²⁷ Prav tam, str. 49.

²⁸ Jacquemin, str. 4.

²⁹ Glej Acta Criminologica, str. 196.

na posameznih področjih in izdatke po časovnih enotah, prišli do vrednotenja posameznih preprečevalnih, rehabilitacijskih, prevzgojnih in drugih programov, da bi s študijami »cene/koristi« spremenili »antično, preobremenjeno, zanemarjeno, predrago, kruto in neučinkovito« boljševalno ureditev.³⁰

Za policijo ugotavljajo razne prednosti, ki se odkrivajo z gospodarskimi primerjavami, med drugim tudi to, da bi z visoko kvalificiranimi kadri lahko zmanjšali aparat za tretjino tistega števila delavcev, ki so na voljo v sedanjih razmerah. Do podobnih ugotovitev prihajajo v sodstvu, pri penitenciarnih zavodih itd. Zlasti pri izvrševanju kazni kažejo računi različne stroške, od tega: ceno prestajanja kazni z odvzedom prostosti, ceno, če je obsojenec na prostosti,³¹ ceno prestajanja kazni, če je obsojenec v novih penitenciarnih bivališčih, izdatek za obsojenca glede na ležišče in podobno.

Poleg tega povezujejo izdatke za kriminaliteto in pravosodje z nacionalnim proizvodom in se sprašujejo, kako visok naj bo ta proizvod, da bo družba morala upoštevati kriminološke raziskave zato, da bodo posamezne dejavnosti bolj učinkovite kot doslej.³²

Na splošno prihajajo do sklepanj, da je pravosodni sistem mogoče urediti tako, da bo deloval ceneje, demokratičneje, ob sodelovanju prostovoljcev, zunajpravno, pa tudi bolj humano, seveda odvisno od tega, za kakšne obsojence (prvič pred sodiščem, stalne itd.) in seveda tudi za kakšno družbo gre.

V svetu precej govorijo o tem, kako bi našli merila za učinkovitost pravosodja (kot nekakšen »output«) glede na vložena sredstva. Močno se nagibajo k temu, da bi bilo to merilo povratništvo. Povratništvo oz. njegova stopnja po najrazličnejših plateh se kaže kot nekakšen »skupni imenovalec«. Le-ta pa doživlja veliko ugovorov, med njimi je tudi »temno polje kriminalitete«. Nastaja vprašanje, ali je stopnja povratništva mogoče uporabljati kot merilo za »output«, ko gre za visoke odstotke neraziskanega hudodelništva in za neznan obseg sploh neznanih kaznivih dejanj (medtem ko so povratniki lahko najbolj zmožni ljudje, ki se odtegujejo prijettju).

Učinki kazni pa se ne merijo samo gospodarsko, ampak tudi socialno (zaznamovanost, vpliv

na družino obsojenca, razdiralni vpliv na socialno okolje, dobri in slabi vplivi itd.) in kriminološko (zastraševanje, motiviranost, povratništvo, resocializacija, desocializacija, socialne navade, vrednote in podobno).

Kar zadeva metodologijo računanja »cene/koristi« je treba reči, da je zlasti glede »output« več zmede kot jasnosti. Nekateri sodijo, da je ta dejavnost muha enodnevnica, medtem ko drugi vanjo polagajo velike upe. K neprijetnostim pa je treba dodati še pomanjkanje ustreznih podatkov in nemožnost primerjanja.

7. Razmišljanje za naše razmere

Na koncu tega sestavka je najbrž treba reči kaj, kar bi bilo morda ob doslej znanih ugotovitvah o razčlembah »cena/korist« uporabno tudi za naše razmere. Čeprav gre pri nas v organih kazenskega pravosodja za nekatera prizadevanja, ki so podobna tistim, o katerih govorimo v tem sestavku, še zdaleč niso to. Če se je kdo kaj več ukvarjal s tem, se je loteval predvsem računanja stroškov oziroma izdatkov za posamezne dejavnosti, medtem ko ostaja primerjava izdatkov na eni strani in izidov na drugi povsem nedotaknjena in zanemarjena.

Organi, ki so tu mišljeni, delujejo v okviru odobrenih sredstev, ki jih dobivajo iz proračuna (nekateri ustvarjajo tudi nekaj lastnih dohodkov). Sredstva se jim letno povečujejo za določen odstotek. Znotraj dobljene vsote pa se razdelitev opravlja bolj ali manj po občutku, po potrebah ali kako drugače, največkrat pa po sili razmer, vsekakor pa brez globljih razčlemb. Nikakor še ne gre zato, da bi nadrobneje ugotavljali kakšni izidi so doseženi ob storjenih vlaganjih, ali je treba dobljena sredstva usmeriti drugam, kjer bi smeli pričakovati večje učinke, ali kako z določenimi sredstvi doseči najboljše izide, ali kakšne izide je mogoče doseči ob določenih vlaganjih itd.? Pri tem bi se bilo treba najprej vprašati, kaj je sploh izid oziroma korist za kazensko pravosodje oziroma za posamezno službo znotraj takšnega organa oziroma v okviru kake specializirane dejavnosti.

Ker se s takšnimi in podobnimi vprašanji še nihče ne ukvarja (razen morda deloma pred leti, ob ustvarjanju samoupravnih aktov, ki urejajo vprašanja nagrajevanja po delu), tudi ni jasno, kaj je merljivo in kaj ni ter kje oziroma v katerih dejavnostih je sploh smotrno, primerno in ko-

³⁰ The Cost of Crime and Crime Control, str. 193.

³¹ Glej npr. Bunkhart, str. 125.

³² Tönudd, naveden po Christiansen-u, str. 2.

ristno ugotavljati izide z gospodarskimi tehnikami in na katerih področjih je to popoln nesmisel in slepilo. Nemogoče je namreč gospodarska merila dosledno vpeljevati v postopke z ljudmi, v njihovo vzgojo in prevzgojo, v spreminjanje njihovih vrednot, ter ugotavljati »koristi«. Marsikaj pa bi lahko spoznali in spremenili, če ne drugega, tudi mišljenje nas samih, če bi bile razčlemba »cena/korist« ena izmed tehnik za odločanje, pri vsakem pravosodnem organu.

Ko so nekateri skupščinski organi v republiki Sloveniji obravnavali osnutke sklepov in priporočil za delo sodišč in javnih tožilstev v SR Sloveniji, so npr. ugotovili, »da problematiko, s katero se ukvarja pravosodje, ni nihče globlje analiziral in da o njej ni bilo poglobljene razprave na ustreznem nivoju«, »ti organi se niso dovolj vključevali v razvojne tokove naše družbe; nasprotno, celo zaostajali so, kar se kaže v njihovi organizaciji, počasni specializaciji, kadrovsko-materialni bazi, obremenjenosti in družbeni angažiranosti... »Kompleksne analize o delu teh organov ni«. itd.³³

Ustrezna poročila, ki so bila pripravljena za te razprave³⁴ široko obravnavajo najrazličnejša vprašanja organizacije in delovanja ter iz različnih zornih kotov osvetljujejo pravosodje in njegovo vlogo v naši družbi doslej in v prihodnje. Pri tem načenjajo tudi vprašanje statistike in financiranja, toda nikakor se ne lotevajo ocene s stališča učinkovitosti, niti s stališča stroškov. Ta stran pa postaja čedalje bolj pomembna ne samo v gospodarstvu in v pridobitvenih dejavnostih, temveč tudi v »družbenih službah«. Tovrstne ocene res ni mogoče posredovati takoj in zanesljivo, toda o tem je že treba razmišljati tudi v organih kazenskega pravosodja.

S tem v zvezi se postavljajo predvsem naslednja vprašanja:

a) Če naj bi naši organi kazenskega pravosodja (kateri koli že od postaj milice in občinskih sodišč do republiških organov) v razumnem obsegu

(ne le sledili sodobnim tokovom v svetu), razmišljali o svoji vlogi, organizaciji in delovanju v sodobni (tudi socialistični in samoupravni) družbi, bi morali vedeti, kako delajo tudi s stališča izidov (in gospodarnosti). Da bi to sploh zmogli, bi se morali najprej bolj ukvarjati z »merili za razdeljevanje sredstev«, po katerih je mogoče porabo (vsaj za začetek, ne da bi se spuščali v koristnost) usmerjati najbolj smotrno. Z izdelavo takšnih in najbolj ustreznih meril (v tem so precej daleč prišli v republiškem sekretariatu za notranje zadeve SR Slovenije)³⁵ morajo nujno priti do meril za vrednotenje izidov, kajti drugo je povezano s prvim in narobe. Brez prvega ni mogoče vrednotiti drugega in brez drugega ni mogoče ocenjevati prvega. V ta namen pa potrebujejo ustrezno registracijsko in sposobno analitično službo. Ta naj bi bila zmožna ne samo gospodarsko-denarno, ampak tudi in predvsem kriminalno-politično vrednotiti sedanje razmere in posamezne službe pripravljati za prihodnost.

b) Težavnejše je vprašanje zbiranja podatkov o takšnih vrstah stroškov, ki jih imenujejo: psihološki, nemerljivi, ali nedoločljivi, posredni itd. Ti stroški trenutno še presegajo zbiralno sposobnost in možnost organov kazenskega pravosodja. S to vrsto stroškov (glede na to, da nismo zmožni organizirati niti enotne metodologije zbiranja navadnih številčnih podatkov o kriminaliteti), verjetno še lep čas ni računati. Vendar je pričakovati vsaj nekaj prizadevanj glede razčlemb »cena/korist« pri obravnavanju kriminalite.

c) Ta sestavek se nikakor ne ukvarja z metodološkimi vprašanji zbiranja podatkov o izdatkih in računanju koristi.³⁶

To je, kot vse kaže zadeva dolgotrajnejšega razmišljanja posameznih organov in služb (na to kažejo tudi že večletna prizadevanja republiškega sekretariata za notranje zadeve v SR Sloveniji). Ker gre pri tem po eni strani za dodatno delovno obremenitev in obveznosti določenega

³³ Za pogovore o tem se zahvaljujem tov. Metodu Gašperšiču iz RSNZ SR Slovenije.

³⁶ Toda se že spontano pojavljajo določena razmišljanja in ocene »doseženega nasproti vložnemu«. Tako je npr. ugotovljeno po Informativnem Biltenu UJV Ljubljana, št. 5, str. 19, npr. naslednje »Stroški za izsleditev pobeglih (pobeglih s kraja prometne nezgode — opomba pisca) so zmanjšali proračun za 12 000 din, ne upoštevajoč delo miličnikov, ki so porabili za preverjanje in drugo delo pri iskanju pobeglih 13 200 ur časa« (pobeglih v času poročila je bilo 18, od tega je bilo neraziskanih 5 primerov — opomba pisca).

³³ Glej več o tem: Informacije, Skupščina Socialistične republike Slovenije in Izvršni svet, leto 1972, št. 17, str. 24—25.

³⁴ Ta poročila so:

- Pravosodje v družbi, ki gradi socializem;
- Vloga pravosodja v republiki in organizacija pravosodnih organov v SR Sloveniji;
- Vloga organov nadzora, inšpekcijskih služb in organov za notranje zadeve v odnosih do pravosodnih organov;
- Analiza sedanjega stanja na področju pravosodja v SR Sloveniji.

števíla ljudi, po drugi pa za bojazen, da bi ugotovitve prinesle morebitno prikrajševanje pri že (bolj ali manj) zagotovljenih sredstvih, je pričakovati odpor ali vsaj nerazumevanje za vprašanje »cena/korist«. Vsekakor pa ta dejavnost zahteva večletna opazovanja in poglobljanja (teoretična in praktična) tako glede input (izdatkov — stroškov) kot glede »output« (koristi).

d) Študije »cena/korist« pri kriminaliteti in delovanju kazenskega pravosodja bi bile izredno koristne ob sleherni reformi kazensko pravne ureditve. Dobrodošle bi bile tudi pri organizaciji kazenskega pravosodja, in pri dekriminilaciji in depenalizaciji.³⁷ To pomeni, da bi tovrstne študije lahko vplivale na kazensko-materialno pravo kot na kazenski postopek.

Pri nas se prav v zadnjem času močno poudarjajo potrebe po reformi kazenskega prava v »luči ustavnih dopolnil«. Pri tem se želijo doseči nekatere ureditve, ki niso preštudirane in raziskane, ampak jih skušajo doseči bolj po občutku in zaradi naročila kot pa zaradi potreb, ki naj bi jih nakazovalo življenje in ugotovila ustrezne raziskave.³⁸

Raziskave »cena/korist« bi bile v prihodnje poleg drugih vrst študij o kriminaliteti in delovanju kazenskega pravosodja (glej o tem kritične pripombe zborov Skupščine SR Slovenije) prav tako pomembno sredstvo za odločitev, ali je reforma kazenskega prava sploh potrebna ali ne, in če je potrebna, v kakšnem obsegu in zakaj. Tako se marsikdaj lotevamo sprememb za prihodnje, ne da bi sploh vedeli, kakšna je sedanost.

e) Če naj bi se v prihodnje pri nas lotevali študij in razčlemb »cena/korist« pri kriminaliteti, bo treba razumno in neprenagljeno ocenjevati, koliko, v kakšnem obsegu, zakaj itd. lahko spreminjamo dotlej utečene zadeve, ki jih tovrstne razčlembе pokažejo v drugačni luči, kot mislimo, da so. Vedno bi morali skrbno pretehtati kakšne posamične in skupinske, oziroma globalne prednosti prinašajo, preden bi se odločili za posege. Seveda gre pri tem marsikdaj za odločitve, ki so prepuščene političnim organom, uprava pa naj te razčlembе uporablja kot sred-

³⁷ Dekriminalizacija je izločitev kakšnega dotlej sankcioniranega vednja iz kazenskega zakonika. Depenalizacija pa je nadomestitev neke kazenske sankcije z drugo, navadno milejšo; glej več o tem v gradivu drugega mednarodnega posvetovanja o primerjalni kriminologiji.

³⁸ Glej več o tem: dr. Ljubo Bavcon: Enotnost ali dezintegracija na področju kazenskega prava, *Pravnik* 1972, št. 1—3, str. 3—8.

stvo za prepričevanje in dokazovanje o tem, katera predpise je treba spreminjati ali sprejemati, kakšne službe ustanavljati in kako jih organizirati, katera sredstva uporabljati in v kakšnem obsegu, zakaj itd. Pri tem ne gre samo za proračunske oziroma finančne odločitve, marveč predvsem za kriminalnopolitične in družbene.

f) V zvezi s tem danes precej govorijo o tako imenovani »ekonomizaciji« kaznovanja, popreproščanju postopkov, o tem, da bi lažje kriminaliteto prenesli iz »sodnega« procesa kam drugam, naj bi storilec občutil stroške kazenskega postopka itd. K tem spoznanjem naj bi prav tako pripomogle razčlembе »cena/korist«, po drugi strani pa je res, da tudi učinkovito pravosodje nima dosti vpliva (razen morda policije) na tiste dejavnosti, ki jih je treba vpeljevati, da ne bo prišlo do posledic kaznivih dejanj. Tovrstno preprečevanje je zadeva in naloga različnih, toda predvsem zunaj sodnih organov. Racionalizacija (kolikor gre pri tem zanjo) mora torej glede obravnavanja kriminalitete potekati večtirno.

g) Razmišljanje o kriminaliteti s stališča racionalizacije stroškov zahteva sodelovanje različnih strokovnjakov teoretikov in praktikov. Zanesljivih izvidov še ni na obzorju. Do njih verjetno še peljejo različne poti, vendar pa gre pri tem za prizadevanja, kako zadeve razumeti drugače, tudi »ekonomsko«, kar mora prav tako vplivati na »filozofijo« o kriminaliteti in organih, ki se z njo ukvarjajo. Pri tem pa si je vendarle morda obetati »povečanja učinkovitosti brez novih izdatkov«.³⁹

UPORABLJENA LITERATURA

1. Bebbington B. N.: Home Office Police Research and Planning Branch, *The British Journal of Criminology*, Vol 8, January 1968, No 1, str. 55—59.
2. Biddle W. Craig: A Legislative Study of the Effectiveness of Criminal Penalties, *Crime and Delinquency*, Vol 15, No 3, July 1969, str. 354 do 358.
3. Bunkhart Walter R.: The Parole Work Unit Programme: An Evaluation Report, *The British Journal of Criminology*, Vol 9, No 2, April 1969, str. 125—147.
4. *The Challenge of Crime in a Free Society*, Washington 1967, str. 340.
5. The Cost of Crime and Social Defense against Crime—Second International Symposium in Comparative Criminology, Canada, *Acta Criminologica*, Vol IV, January 1971, str. 195—208.

³⁹ Glej teze: Rationalization of Polish Criminal System.

6. The Cost of Crime and Crime Control, *Research Center Report*, Analysis of the work of the Second International Symposium in Comparative Criminology, Canada, strani 199.
7. The Fourth International Symposium in Comparative Criminology, The Police and Modern Society, Canada 1972, strani 45.
8. Katzman Martin T.: The Economics of Defense against Crime in the Street, *Land Economics*, Vol XLIV, No 4, November 1968, str. 431—440.
9. Martin J. P.: The Cost of Crime: Some Research Problems, *International Review of Criminal Policy*, UN, No 23, 1965, str. 57—63.
10. Martin J. P. — Bradley: Design of a Study of the Cost of Crime, *British Journal of Criminology*, Vol 4, 1963—64, str. 591—603.
11. Morris-Hawkins: *The Honest Politician's Guide to Crime Control*, Chicago 1969, strani 271.
12. Neu Axel: Strafvollzug-ökonomisch betrachtet, *Zeitschrift für Strafvollzug*, Jahrgang 20, Mai 1972, Heft 6, str. 342—356.
13. Osnutek sklepov in priporočil za nadaljnje delo sodišč in javnih tožilcev v SR Sloveniji, *Informacije*, Skupščina Socialistične republike Slovenije in izvršni svet, 1972, št. 17, str. 24—28.
14. Poskusi izdelave meril za razdeljevanje proračunskih sredstev za materialne izdatke redne dejavnosti upravam javne varnosti — in drugo ustrezno gradivo RSNZ SR Slovenije.
15. Seminar on the Problems and Methods of Social Welfare Planning, Sept. 1970, *Report UN*, strani 80.
16. Stuart Adam: A Cost Approach to the Assessment of Gang Rehabilitation Techniques, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol 4, January 1967, No 1, str. 166—182. Nekateri referati iz Prvega regionalnega posvetovanja o racionalizaciji delovanja kazenskega pravosodja, Varšava, 8—12, maj 1972.
17. Christiansen Karl O.: Comparative Dollar Costs of Law Enforcement in the Scandinavian Countries, strani 7.
18. Jacquemin Alex: Allocation of Private and Public Funds for the Struggle against Delinquency, strani 21.
19. Kosewski Marek: Sense of Security as Important Criterion of Social Effectiveness of Criminal Justice System, strani 7.
20. Rationalization of Polish Criminal system. Basic Problems (Thesis) strani 6.
21. Wierzbicki in drugi: Basic Elements of the Reform of Polish Criminal Justice System, strani 19, in priloge.

UDC 343.9:343.8:338.58

Economic Views on Ways of Dealing With Crime

by dr. Janez Pečar, Higher Scientific Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana

The article deals with some theoretical viewpoints of the cost/benefit analysis. These analyses with their economic knowledge are advancing more and more into the different areas of dealing with crime. At the same time, they raise the question of the rationalization of the work of law enforcement agencies. Cost/benefit analyses raise many doubts and show many deficiencies in their methodology. Economic viewpoints on both crime and law enforcement agencies give, however, certain advantages.

These advantages are, above all, the following: cost/benefit analyses raise questions of how to

improve results; they force the reduction of costs; they urge a change in measures; they provide for better possibilities of informing the public about the means for combating crime; they lend support to the evaluation of damage with reference to results achieved etc.

Finally, the author gives his view on how cost/benefit analyses could be applied in the Yugoslav situation where so far these problems have not been studied in detail.